

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a chapter published in *Tankar om ursprung: forntiden och medeltiden i nordisk historieförbrukning*.

Citation for the original published chapter:

Petersson, B. (2009)

Runristare idag: om vikingatida identitet.

In: Samuel Edquist, Lars Hermanson & Stefan Johansson (ed.), *Tankar om ursprung: forntiden och medeltiden i nordisk historieförbrukning* (pp. 341-365). Stockholm: Statens historiska museum
Studier

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-42340>

TANKAR OM URSPRUNG
FORNTIDEN OCH MEDELTIDEN I NORDISK
HISTORIEANVÄNDNING

RED. SAMUEL EDQUIST, LARS HERMANSON & STEFAN JOHANSSON

THE MUSEUM OF NATIONAL ANTIQUITIES, STOCKHOLM. STUDIES 13

Statens historiska museum
box 5428
SE-114 84 Stockholm
Sweden
www.historiska.se

OMSLAGSILLUSTRATION

En tankfull Holger Danske som bronsstaty av H. P. Pedersen-Dan (1907) uppställd utanför hotell Marienlyst i Helsingör. Foto och © Janus Møller Jensen. Se även Møller Jensens artikel i denna volym.

© 2009, Författarna

THE MUSEUM OF NATIONAL ANTIQUITIES, STOCKHOLM. STUDIES
Huvudredaktör: Fredrik Svanberg

Formgivning av layoutmall: Thomas Hansson

Tryckt av NRS tryckeri i Huskvarna 2009

THE MUSEUM OF NATIONAL ANTIQUITIES, STOCKHOLM. STUDIES 13
ISSN 0349-8182

ISBN 978-91-89176-38-6

INNEHÅLL

INLEDNING – tankar om ursprung <i>Samuel Edquist, Lars Hermanson & Stefan Johansson</i>	7
FÖRESTÄLLNINGAR OM URSPRUNG OCH IDENTITET i Saxo Grammaticus <i>Gesta Danorum</i> och Snorre Sturlassons <i>Heimskringla</i> . <i>Lars Hermanson</i>	15
I HVILKEN GRAD OPPSTOD NORSK NASJONALFØLELSE og identitet i middelalderen? <i>Erik Opsahl</i>	35
FORNALDARSAGERNES VERDEN og 1300-tallets panskandinaviske identitet. Fornaldarsagaerne som historisk litteratur. <i>Sverrir Jakobsson</i>	53
BILDEN AV RYSSLAND OCH RYSSAR i svenska källor fram till 1500-talet. <i>Andrej Sjtjeglov</i>	67
ERINDRING OG EJENDOMSRET. Jordegendommens betydning for islandsk identitetsdannelse i middelalder og tidlig moderne tid. <i>Agnes S. Arnórsdóttir</i>	81
HOLGER DANKE OG DANSK IDENTITET. En dansk helt i kamp for troen, ca. 1450–1550. <i>Janus Møller Jensen</i>	95
EMUND SLEMME – KÄTTARE ELLER FRIHETSHJÄLTE? En nordisk investiturstrid och dess historiografiska efterspel. <i>Henrik Ågren</i>	119
RANGORDNING AV RELEVANTA FÖRFÄDER i Sven Lagerbrings historieskrivning. <i>Anna Wallette</i>	143
”FORNFORSKNING ÄR ATT VILJA UPLYFTA NATIONALESPRITEN.” Om forntidsuppfattning och minnesvård i 1800-talets nationalisering av Sverige. <i>Ola W. Jensen</i>	159
VIKINGEN KONTRA VINDRICKAREN. Forntid och konsumtion i några sångtryck från 1800-talet. <i>Hanna Enefalk</i>	179
MODERNA MYTER OCH REVOLUTIONÄRA DRÖMMAR. Exemplet <i>Nibelungens ring</i> av Richard Wagner. <i>Stefan Arvidsson</i>	199
DEN ISCENSATTA MEDELTIDEN och drömmen om moderniteten. Historiebruket vid Stockholmsutställningen 1897. <i>Jonas M. Nordin</i>	223

VIKINGTIDEN PÅ BORRE. Hvordan har fortiden blitt brukt og formidlet? <i>Terje Østigård & Terje Gansum</i>	249
”PÅ MANNENS KÄRLEK VILAR KVINNANSVÄRDE”. Kvinnliga arte- fakter bland manliga aktörer i det vikingatida Ryssland. <i>Charlotta Hillerdal</i>	269
I TJELVARS FOTSPÅR. Moderna ursprungsberättelser om Gotland. <i>Samuel Edquist</i>	291
VIKINGATID OCH MEDELTID i åländsk historieskrivning. <i>Janne Holmén</i>	311
VIKINGATID? NEJ TACK! Den svenske vikingen mellan fakta och fiktion. <i>Stefan Johansson</i>	329
RUNRISTARE IDAG. Om vikingatida identitet. <i>Bodil Petersson</i>	341
MEDVERKANDE FÖRFATTARE.....	367

RUNRISTARE IDAG

OM VIKINGATIDA IDENTITET

BODIL PETERSSON

VAR KOMMER ALLA RUNSTENARNA IFRÅN?

För några år sedan hade jag spontant tagit för givet att en runsten är ett monument från vikingatiden eller medeltiden, ristad för syften som jag utifrån vad jag har läst och hört skulle anta har med markering av släkt, traditioner och territorier att göra. Så enkelt är det inte längre. Ofta står det oväntade runstenar här och var, en del bemålade i praktfulla färger. Forntidens runstenar har inte sina färger kvar, och därför kan det antingen vara fråga om en uppmålad gammal sten eller om en helt nyttillverkad.

Vem gör runstenar idag? Hur ser dagens runristare på sig själva och sitt hantverk? I vilka sammanhang är de verksamma? Hur utformar de enskilda runristarna det självvalda uppdraget att vara runristare på 2000-talet? Vad har gjort tiden mogen för runristare just nu? Och vem eller vilka beställer runstenar och monument med runinskrifter i vår tid? Den här artikeln försöker utröna vad handlingen att rista runor och resa runstenar idag kan tänkas innebära. Runristandet och runstensresandet som identitetsprojekt belyses utifrån dess kopplingar till det förflutna, till framtiden och till minnet om nutidens personer och företeelser.

ATT RISTA I STEN

Länge har människor varit medvetna om att det som ristas i sten står, om inte för evigt, så dock förhållandevis länge. Inget i historiens gång tycks ha ändrat dessa villkor. Trots sura nedfall som får materialet att vittra, tycks ändå sten vara det bästa valet av material för budskap som ska nå bortom den egna tiden. Troligen är detta tjusningen med att rista i sten. Genom att minnen ristas i sten

uppstår en sorts odödlighet, det blir ett sätt att förlänga sin egen och andras existens. Här står sig vår tids lagringsmedier slätt. Det som dokumenteras avmagnetiseras på få år och blir oåtkomligt för efterkommande generationer om inte regelbundna uppdateringar av informationen och tekniken görs.

I Skandinavien finns över 3 000 runinskrifter i sten som har gjorts i sen vikingatid, från Skåne i söder till Lofoten i norr.¹ Det finns även äldre runstenar som dateras till tidigare delar av järnåldern. De är färre till antalet och har annorlunda runinskrifter med äldre runalfabet. Ett exempel är Björketorpsstenen i Blekinge från 600–700-talet e.Kr. Dessa äldre stenar förknippas huvudsakligen med gravfält. Runinskrifterna antyder magi och skydd, förmodligen mot gravplundring och förstörelse av de gravmonument där runstenarna rests.² Vikingatidens runstenar i Norden restes under en period från mitten av 900-talet till början av 1100-talet.

Genom namninskrifter på de vikingatida runstenarna framgår att runristarna varit män. I en tid då skrivkunnandet inte var särskilt utbrett, var runristarna förmodligen eftertraktade, eftersom de i skrift kunde teckna ner vad folk ville säga till eftervärlden. Runforskare har kunnat urskilja en rad olika individuella, i flera fall namngivna, ristare i olika områden. Exempel på ristare i det mellansvenska runstensområdet är Varin, Alrik, Åsmund Kåresson, Livsten, Balle, Visäte, Fot och Öpir. Dock är det inte i mer än 13 procent av fallen som stenarna bär en signatur, och detta förekommer mestadels i Uppland. En tolkning är att runristarnas professionalisering tilltog mot slutet av vikingatiden.³

Runstenar ses som beställningsverk, som runkunniga stenhuggare utförde. Såväl män som kvinnor lät enligt inskriptionerna resa stenar. Ett typiskt exempel på en inskription är: "Guve reste denna sten efter Olav, sin son, en mycket god dräng. Han blev dräpt i Estland. Håvard högg stenen."⁴ Någon har avlidit i främmande land, och minnet huggs i sten hemmavid. Den mest etablerade tolkningen är just att stenarna restes av släktingar till minne av någon eller några som hade gjort något betydelsefullt och nu var döda och borta. En annan tolkning är att stenarna markerade viktiga gränser eller territorier förknippade med omnämmanden på stenarna. En mer omdiskuterad tolkning av stenarna som arvsdokument har framförts av Birgit Sawyer.⁵

Placeringen av runstenarna är ofta likartad. De sattes vid vägar, vatten-transportleder och förmodade tingsplatser för att så många som möjligt skulle kunna ta del av deras innehåll. Större runristningar återfinns också på jordfasta stenblock eller hällar. Alla runristningar på sten är därmed inte fristående resta stenar. Många stenar är placerade vid eller intill gravfält. Förmodligen har de ingått i något monument på platsen.⁶

Mälardalen i Sverige är ett område med särpräglad ristningstradition. Runstenarna i Mälardalen har ofta kommit att stå som en förebild när svenskar

Fig. 1. De vikingatida runstenarna i Jelling. Foto och © Jes Wienberg 2008.

tänker på runstenar, då de i många fall har både avancerade bildslingor och texter. I Danmark är det istället den stora runstenen i Jelling som är förebilden (fig. 1). Den är praktfull med avancerade motiv i relief i kombination med en historiskt intressant text om hur Harald Gormsson enade riket och gjorde danerna kristna. Den är i övrigt på många sätt annorlunda jämfört med övriga runstenar i Danmark. Det är stora och praktfulla runstenar med välkända texter och vackra motiv som huvudsakligen visas fram idag. I Norge finns den nord-

ligaste av de återfunna vikingatida runstenarna i Skandinavien, Gimsøystenen i Lofoten, daterad till den senare delen av 900-talet. Stenen står idag inte på sin ursprungliga plats utan har flyttats in på Tromsø Museum.⁷ I Sverige finns den nordligaste vikingatida runstenen på Frösön i Jämtland. Den minner om en person som har dött och som i livet gjorde något minnesvärt. I likhet med den stora runstenen i Jelling berättar runorna om övergången från hedendom till kristendom i det aktuella området.

Omkring år 1200 ristades och restes i Norra Åsum i Skåne en sten som av dagens runologer har tolkats som historiserande. Sven Jansson skriver om runstenen: ”Ur kulturhistorisk synpunkt är det av intresse, att Absalons och Åsbjörn Mules minnesmärke har fått formen av en runsten. Att man reste en sten av denna typ så sent som omkring år 1200, alltså nära två århundraden efter det att ristandet av runstenar hade upphört i Skåne, är minst sagt överraskande. Förklaringen torde vara att söka i ärkebiskopens nitälskan för forntiden och dess minnesmärken. För Absalon kan runstenen i Norra Åsums kyrka sägas vara ett passande och meningsfullt monument.”⁸

Runstenar värderas högt av såväl historiker och språkforskare som arkeologer. De uppfattas som ett fenomen som förenar egenskapen att vara en artefakt med den att vara en tidig form av skriftlig källa. I sitt sätt att kombinera text och bild blir runstenen ett mångfacetterat dokument över en period.⁹

Runstenarna upphörde inte helt att tillverkas efter vikingatiden och medeltiden. Johannes Bureus, sedermera Sveriges förste riksantikvarie, bidrog under tidigt 1600-tal till att intresset för runor i antikvarisk mening väcktes. Dock kom runor på sten mestadels till användning på gravstenar. Runstenar som ristats under perioden 1600–1900 kan främst kopplas till det tidiga antikvariska intressets och (national)romantikens inflytande. I det sena 1900-talet och tidiga 2000-talet har intresset för det förflutna och en önskan att återskapa dåtidens liv ökat.¹⁰ Detta har bland annat lett till att det idag finns flera aktiva runristare och att vi i vår tid ser en verklig renässans för runstensresandet.

TILLBAKA TILL NUTIDEN

Jag ska presentera ett par runristare som är verksamma idag och se vad de har skapat, vad dessa runstenar säger oss och i vilken relation de står till forntiden, nutiden och framtiden.

I samband med ett ständigt ökande intresse för historia och utövning av kulturturism, finns det en efterfrågan på evenemang som kan bidra till att man förstår, lär sig om och med sina sinnen upplever vikingatiden. Sådana tillfällen ges till exempel vid vikingamarknader och festivaler under sommarhalvåret

runt om i Norden och i delar av övriga Europa. Vid marknaderna bedrivs handel och hantverk. Här intar runristandet en särställning. Runristarna bjuds in för att delta i evenemanget och med anledning av detta göra en runsten som kan framhäva minnet av en händelse, ett arrangemang eller ett avtal.

I Fotevikens vikingareservat i Skåne restes 1997 en sten av Erik den Røde Sandquist med inskriften: ”Göran, Stellan och Björn satte sten där många drengar dog. Pugna Forensis lever åter. Erik den Røde ristade.” (fig. 2). Texten syftar på den historiska händelsen i närheten, slaget vid Fotevik 1134.¹¹ De tre första namnen åsyftar Göran Holm, kommunalråd i Vellinge kommun, Stellan Karlsson, representant från Falsterbonäsets museiförening samt Björn M. Jakobsen, chef för Fotevikens museum som förestår vikingareservatet.¹² Texten stämmer väl med strategin att minnas händelser, personer eller grupper som gjort minnesvärda ting. Nutiden kopplas ihop med det förflutna till en minnesvärd ”händelse” som är en blandning av det förflutna och vår egen tid.

Nyristade runstenar finns idag i många länder, inte bara i Norden. Flest nya runstenar finns i Danmark, Sverige och Norge, men även på Island och Grönland, i Polen och Kanada. De allra flesta stenarna är ristade för speciella tillfällen, ofta av en person som varken förr eller senare har ristat runstenar. Dock finns undantaget att det har etablerats ett antal runristare i Norden under senare delen av 1990-talet och början av 2000-talet. Dessa ristare har med tiden verkat och anlitats vid flera tillfällen.

Jag har inte valt att göra en totalöversikt över alla som ristat runor idag i Sverige, Danmark och Norge. Istället har jag urskiljt ett par runristare som utöver sin produktion är delaktiga i det vikingasamfund som existerar idag i Norden och Europa. De är verksamma i en kontext som hör till dagens vikingasamfund och reenactmentrörelse.¹³ En del av deras stenar reses av sällskap som präglas av stort engagemang för vikingatiden och dess seder och bruk. Andra stenar har använts i museisammanhang och därmed har dessa hantverkarens insatser auktoriserats av expertisen, så att säga. De har accepterats som ett led i en folkbildande verksamhet, och som inslag i vikingainspirerade sammanhang som marknader, festivaler och andra aktiviteter med vikingatida förtecken. För att få en fördjupad inblick i vad dagens runristare gör, har jag genomfört intervjuer med runristarna Erik den Røde Sandquist och Kalle Runristare.

ERIK DEN RØDE SANDQUIST

Erik den Røde Sandquist är runristare i Danmark. Han har fram till denna artikels tillkomst (2009) ristat omkring 60 stenar sedan han började 1995. Runstenarna har rests i Danmark, Sverige, Norge, på Island och Grönland, i

Fig. 2. En runsten ristades av Erik den Røde Sandquist i Fotevikens vikingareservat.
Foto och © Jes Wienberg 1997.

England, Holland, Tyskland och Polen. Alla hans stenar finns dokumenterade på Nationalmuseet i Köpenhamn. Det har skett på begäran från museet, då man inte vill att de nyristade stenarna i framtiden förväxlas med ursprungliga vikingatida runstenar.

Sandquist är med i en reenactmentgrupp, Brimir, med inriktning på hantverk.¹⁴ Han är intresserad av hantverket och är självlärd som stenristare. Han

har tillsammans med arkeologen Ole Thirup Kastholm Hansen skrivit en artikel om vilka redskap runristarna kan tänkas ha använt sig av. Artikeln är en uppföljning av en tidigare text, skriven av en dansk runolog, Erik Moltke, som 1980 slog fast att den så kallade ”pikhammeren” var det rätta redskapet för runristare i vikingatiden.¹⁵ Utifrån ett perspektiv som utövare med erfarenhet av olika redskap för att framställa runstenar, konstaterar Sandquist tillsammans med Kastholm Hansen att det är mest troligt att runristare i vikingatiden istället har använt sig av mejsel och hammare.¹⁶

Förutom sin verksamhet som runristare, är Sandquist också silversmed. Han har arbetat som silversmed i 16 år och har för närvarande (2009) en butik i centrala Köpenhamn, där han säljer vikingainspirerade smycken han själv har formgivit.

Sandquist har inga hantverkstraditioner i familjen. Han är autodidakt både som silversmed och runristare. Som silversmed gör han gärna runinskrifter på sina smycken. Det var så intresset för runor började en gång och som sedan ledde vidare till runstenarna.

Tidsåtgången för att göra en runsten varierar. Den tid det tar att framställa en sten beror mycket på dess utförande. Sandquist hävdar att det tar ungefär en vecka att göra en runsten om den inte har ett alldeles speciellt utseende. Runstenen han tillverkade för platsmuseet *Kongernes Jelling* tog ungefär två somrar eller motsvarande trehundra timmar att göra under åren 2004–2005 (fig. 3).

Sandquist ristar oftast sina runstenar på den plats där stenen sedan ska resas. Detta kan vara fallet på exempelvis museer, där en del av konceptet är att förmedla själva processen att rista runor. Då gör han uppgiften iklädd vikingatida dräkt, så att runristandet blir en helhetsupplevelse för besökarna.

Sandquists svåger har en stenhuggarverkstad. Där har han huggit några privatstenar, där själva produktionen inte är viktig eller har förmedlingssyfte. Ska stenen stå eller ligga när den ristas? Helst ska stenen stå upp under arbets gång för helhetsintryckets och bedömningens skull, men då är det ganska jobbigt att hugga. Det är bättre att skissa stenen stående, sedan lägga den ner, hugga den, och därefter resa den igen. Detta sker naturligtvis lättast med mindre stenar i en stenhuggarverkstad. Mejsel och hammare är de redskap som Erik Sandquist använder sig av. De finns inte belagda som redskap för runristare i det arkeologiska materialet, men är ändå de mest logiska redskapen, menar han.

Texterna på Sandquists stenar är skrivna på fornnordiska, eftersom det var med gamla runinskrifter som hans intresse började. Han har använt olika fraser hämtade från vikingatiden i samband med smycketillverkning, och på

Fig 3. Runsten i Jelling ristad av Erik den Røde Sandquist för platsmuseet Kongernes Jelling åren 2004–2005. Foto Christer Hamp 2005. Foto © Christer Hamp 2009.

liknande sätt försöker han hålla en språkligt korrekt linje i förhållande till de ursprungliga stenarna. Till sin hjälp har han namnforskaren Michael Lerche Nielsen vid Köpenhamns universitet, som hjälper till att granska och bedöma ristningarna.

Med tiden har han målat allt fler av sina stenar. Detta är en konsekvens av forskningen om färgspår, där det har visat sig att runstenarna ofta var färglagda. Det är också intressant hur vikingatidens människor målade stenarna och vilka bindemedel de använde i färgen.

Sandquist menar, att för tusen år sedan var man troligen mycket mer intresserad av att ting skulle vara just människoskapta, i en tid då så mycket i omgivningarna var "natur". I vår tid ser många på vikingatiden som en "naturlig" tid, och det som relaterar till vikingatiden idag vill många ska vara just "naturligt". Detta är en paradox som Sandquist ofta upplever i reenactmentvärlden. Han

romantiserar inte bilden av runristaren utan ser handlingen att rista runor idag som en handling som visserligen relaterar till spåren av en vikingatida kultur och hantverkstradition, men som i övrigt är skapad helt i vår tid.

Vilka är då kunderna som vill ha runstenar? Det är företrädesvis museer och vikingabyar, men också privatpersoner som önskar stenar till minne av en person eller som rena gravstenar. Sandquists första runsten var till minne av en christianit i Köpenhamn, Thorkild Weiss, som i sitt liv varit mycket intresserad av solvagnen från Trundholm. Ett annat exempel är ett vikingakollektiv på Fyn som önskade en minnessten över en avliden medlem. Sandquist tyckte det var inspirerande att få sätta en sten med syfte att minna om en person, på samma sätt som den vikingatida traditionen tolkas.

En kvinnlig ledare av en reenactmentgrupp med inriktning på *fighting* (stridskonst) fick en runsten som Sandquist ristat när hon avgick. Runstenen avbildar en kvinna med svärd. Just svärdet i kombination med en kvinnogestalt är anakronistiskt, men han tycker att det går an. Hon är ju krigare, så varför inte? Erik Sandquist upplever att han har blivit mer pragmatisk med tiden, att det inte spelar så stor roll med en total konsekvens vad gäller autenticiteten. Det kan ändå aldrig bli som på vikingatiden, eftersom handlingen är ett nutidsfenomen.

Sandquist menar att det är rimligt att vara kommersiellt inriktad till viss del, men han vill inte bli förknippad med nazism eller extrem nationalism. Han försöker undvika att göra jobb åt personer med denna inriktning. Ibland är det dock svårt att alltid vara säker på folks intentioner.

Society of Creative Anachronism, SCA, har en årligen återkommande marknad i USA, där Sandquist säljer sina smycken. SCA blandar olika perioder, här finns inte någon renlärighet avseende autenticiteten. Den reenactmentgrupp som Sandquist själv tillhör, Brimir, är en av de äldsta aktiva grupperna i Norden och Danmark.

Ett evenemang som Sandquist ofta besöker är återskapandet av slaget vid Hastings 1066. Där arrangeras en återkommande marknad vart femte eller sjätte år när den 14 oktober infaller på en lördag, i likhet med då slaget verkligen ägde rum. Dessa år är arrangemanget omfattande, men i övrigt genomförs också mindre, årliga arrangemang. För Sandquists del är det 1000-talets första hälft som är mest intressant och inspirerande när det gäller konsten och ornamentiken. Denna inspiration använder han sig särskilt av i sin smycketillverkning. Tatueringar, som Erik Sandquist själv har, och som många vikingaintresserade bär, ifrågasätts ibland. Men den med vikingarna samtida arabiska författaren och resenären Ibn Fadlan omnämner något som kan tolkas som tatueringar som vikingarna bar. Detta omnämnande är ett argument till stöd för att tatueringar kan ha förekommit under vikingatiden.

Vikingaintresset har funnits hos Erik Sandquist sedan barndomen, då han av en moster fick en bok i handen med streckteckningar som handlade om asken Yggdrasil. Som barn fick han *Røde Orm* att läsa. Erik Sandquist fick också sitt förnamn på grund av pappans intresse för historia.

I reenactmentrörelsen finns ideal som går ut på att man ska göra allt själv. Men Sandquist framhåller att just under vikingatiden blir bland annat hantverket allt mer specialiserat.

Det är viktigt att välja inriktning på sitt hantverksintresse och inte göra för många olika saker, menar han. Själv har han fokuserat på silversmidet och stenhantverket. Formgivningen är det som driver engagemanget. Reenactment ger kontakter för uppdrag av olika slag. Uppdrag som runristare kommer främst genom de personliga mötena. Museerna beställer genom att ta direkt kontakt med Erik Sandquist.

På senare år har det uppstått konkurrens bl.a. från Polen, där produktion av vissa saker på vikingatidstema kan göras till ett betydligt lägre pris än i de nordiska länderna. Det egna hantverket är att känna varje led, att vilja producera lokalt hellre än långt borta. Här, menar Erik Sandquist, måste det finnas en balans mellan den egna strävan efter autenticitet och viljan till kommersiell framgång.

Sandquist menar att man inte kan "bära" traditioner som varit brutna så länge, men det som görs idag är försök att skapa en ny variant, något vi tycker om här och nu och som relaterar till vad vi vet om vikingatiden. Det finns en stark känsla av gemenskap i reenactmentvärlden. Säsongen är maj-oktober med vikingamarknader runt om i Norden och Europa. Då ges personer och grupper som är engagerade i vikingatiden och dess livsstil möjlighet att mötas kring sitt intresse.

Det är en personlig identitet att vara runristaren Erik den Røde Sandquist – han är känd som runristare. Men i övrigt känns inte runorna och vikingatiden som ett identitetsprojekt, det är framför allt ett sätt att leva och träffa likasinnade.¹⁷

KALLE RUNRISTARE

På Adelsö, i närheten av platsen för den vikingatida staden Birka på Björkö i Mälaren, är Kalle Runristare (Dahlberg) verksam. Han inledde sin bana som runristare i början av 1990-talet, men han har ända sedan barndomen varit mycket intresserad av historia och forntid. Han har studerat arkeologi både på egen hand och följt kurser sedan tonåren. Parallellt med intresset för arkeologi och historia finns ett stort intresse för djur och natur. Särskilt fåglar, reptiler

och amfibier fascinerar. Kalle Runrystare menar att intresset för dessa djur har bidragit till balans och harmoni i den ornamentik han utför, då det ofta är fråga om slingrande djur som ska utformas.

Att läsa runor lärde sig Kalle Runrystare 1992. Han lyckades då tyda runorna på runhällen i Tyresta by utan att läsa skylten. Detta blev en aha-upplevelse. Att kunna läsa runstenarna blev ett sätt att nå bortom forntidens anonyma monument och möta de namngivna personer som hade levt och verkat i det förflutna och sedan berättat om sina liv genom att låta resa runstenarna. Intresset för det förflutna kombinerades med Kalle Runrystares intresse för konst, och han såg det som en utmaning att göra en egen runsten och därmed bli en del av framtidens historia på samma sätt som personerna i runinskriften från hällen i Tyresta blivit en del av vår historia.

Kalle Runrystares första egna sten dateras till 1993 och bär inskriften: ”Nya runor kraft åt gammal tro”. Han medverkade även i ett reportage i den näringslivsanknutna tidningen *Dagens Industri* och annonserade vid ett tillfälle samma år i dagstidningen *Dagens Nyheter*. Han kunde ganska omgående konstatera att de första kunderna anmälde intresse för att få en runsten gjord. Kunderna var såväl företag som privatpersoner som ville skapa monument förknippade med sig själva. Idag är det främst genom hemsidan och olika reportage i media som Kalle Runrystare får kontakt med nya kunder.¹⁸

Sedan starten 1993 har Kalle Runrystare huggit cirka 20–25 runstenar. Endast tre av dessa har tillkommit på eget initiativ, resten är betällningsarbeten där kunden har stått för inskriften och Kalle Runrystare har föreslagit och utformat ornamentiken.

Kalle Runrystare använder sig av modern svenska på sina runstenar. Han försöker inte efterlikna traditionen genom att rista på fornnordiska. Han tar fasta på att de forntida runstenarna är huggna på sin samtids språk, därför gör även Kalle detta. Texternas korta och kärva karaktär kan delvis förklaras med det begränsade utrymme stenen ger. Kalle Runrystare är inte poet, men arbetar gärna med exempelvis allitteration som en extra krydda.

Kalles runstenar är av olika slag. Han tillverkar traditionella runstenar som reses i vikingasammanhang, exempelvis i samband med vikingamarknader och vikingafestivaler. Ett exempel är runstenen från 1997 vid Rumsulla och vikingagården Kulthult i Småland: ”Gert reste sten till eget minne över plats han rådde över själv. Kalle rista.” Ett annat exempel är en runsten som ristades på Stallarholmens vikingafestival under åren 2003–2006 med inskriften: ”Stallarholmens vikingar reste stenen som länk mellan forntid och framtid”.

Kalle Runrystare gör även personliga minnesstenar i samband med födelsedagar. Ett sådant exempel är Håtunaholms runsten från 1996, då en man fyllde

50: ”Håkan på Håtuna 50 år, många saker gjorde han. Vänner reste stenen. Kalle rista.” Han har också gjort gravstenar, som utformats som runstenar. Förutom vanliga namn med årtal som på familjegravar, finns en textslinga med runor som pryder stenen.

Förutom privatpersoner har även företag och föreningar beställt runstenar av Kalle Runrystare. Rederiet Viking Line beställde en sten 1993 med texten ”Mäktiga skepp ännu far i österled. Viking Line reste. Kalle högg.” Viking Line är ett rederi som trafikerar Östersjön med person- och bilfärjor bland annat på sträckan Stockholm–Åland–Helsingfors/Tallinn.

Säkerhetsföretaget Securitas beställde 1994 en sten med texten: ”Ärlighet, vaksamhet, hjälpsamhet. Kalle rista.” Liksom i fallet med Viking Line finns i texten en koppling till verksamheten, även om den i det här fallet inte står i relation till vikingatiden.

En bostadsrättsförening i Haninge med det passande namnet ”Runstenen” beställde en sten 2002 med texten: ”Boende från många kulturer i Brf Runstenen lät resa sten till minne av fyrtio goda år. Må fortsatt trevnad råda o fred på jorden. Kalle rista.” (fig. 4).

En ristning, där texten visar vad beställaren vill att runor ska säga, är en glödhäll i en jaktstuga som gjordes 1995. Ristningen lyder: ”Naturen rymmer skönhet, liv och död. Den kan vara grym, men också ge oss bröd. Den vise jägaren värnar naturens balans och jagar villebråd med ödmjuk sans. Leif lät göra. Kalle rista.”

Ett annat intressant fenomen i Kalles runristarhistoria är stenen som fraktades över Atlanten och restes i norra Newfoundland år 2000 som led i ett frände av att vikingarna med Leif Eriksson i spetsen upptäckte Nordamerika för 1 000 år sedan. Texten lyder: ”VTTA and Barbara Genge raised stone to commemorate the exploration of North America by Leif Eriksson in year thousand. Kalle rista.” (VTTA står för Viking Tourist Trail Association).

Kalle Runrystare har också gjort en sten till sig själv, 1997, som han har kallat Gamla gudars runsten: ”Gamla gudar glädjas när folket frestar forn tro att vist visa vägen fram igen.” Här har han medvetet använt sig av allitteration som ett poetiskt knep.¹⁹

Kalle Runrystare har under senare år även använt sig av digital teknik i sina försök att återskapa en svunnen konstnärlig tradition. Han menar, att de runstenar besökare ser på platser runt om i Sverige och Norden är missvisande, då de inte har någon bemålning bevarad idag. Det är dock inte tillåtet att måla upp runstenarna, så Kalle har gjort arbetet digitalt istället. På hans hemsida går det att se och läsa om några särskilda av Kalle utvalda runstenar i Uppland, som han har färglagt för att framhäva stenarnas skönhet och ornamentikens betydelse.²⁰

Fig. 4. Bostadsrättsföreningen Runstenens egen runsten, ristad av Kalle Runrystare 2002.
Foto Kalle Dahlberg 2002. Foto © Kalle Dahlberg/BUS 2009.

På en fråga om de egna runstenarnas egenart, framhäver Kalle Runrystare att han försöker göra ornamentiken behaglig för ögat, välbalanserad och lätt att följa. Genom att Kalle gör vackra runstenar, så kommer människor i framtiden att vilja ta vara på stenarna, göra dem rena från mossa och lavar och måla om dem när färgen flagnat. Kalle tänker sig att om man tycker om det man ser, så saknar man det när det försvinner. Då kan man göra någonting åt det genom

att rengöra och måla upp stenen på nytt.

Kalle hugger sina runstenar hemma på gården, men med ett undantag, Stallarholmens runsten som höggs på plats. Redskap för arbetet är en slägga och två typer av mejslar, dels handsmidda som Kalle använder inför publik, dels några med hårdmetallspets som håller skärpan längre och är lättare att slipa om. För handsmidda mejslar krävs smedjor, och de är inte så lätta att finna idag.

När det gäller frågan om äkthet och autenticitet kontra förväxling och förfalskning, anser Kalle Runristare att han med sitt tydliga val av modernt språk på sina stenar helt undgår risken att hans runstenar kommer att förväxlas med vikingatidens stenar. Kalle anser att det är viktigt att tydligt framhäva att en ny runsten verkligen är nytillverkad. Även om en registrering görs, menar Kalle att varje nyfynd av en runsten i vår tid alltid kommer att kunna ifrågasättas såsom varande en förfalskning.

Kalle Runristare ser sig som bevarare av en konsttradition, en meddelandeform och ett vikingatida hantverk. Konstformen anpassas till vår tid, men tanken är att den ska bestå in i framtiden. Kalle ser sin roll på 2000-talet inte enbart som runristare utan kanske främst som spridare av kunskap om vikingatidens liv och traditioner. Kunskapen han har uppnått genom att arbeta med detta hantverk ger honom möjligheten att tolka såväl runstenarna som runristarnas arbete, tankar och strategi. För närvarande arbetar Kalle Runristare som specialutbildad guide i världsarvsområdet Birka och Hovgården i Mälaren. I samband med detta arbete kommer erfarenheterna av runstenar väl till pass.

Kalle Runristare är inte religiös eller troende i vanlig bemärkelse. Han är medlem och en av grundarna till Sveriges Asatrosamfund. Att arbeta med fornnordisk konsttradition i vår tid ger perspektiv på tillvaron. Personligen ser Kalle sin roll och tid i historien som försumbar och ganska oviktig. Hade det inte varit för runstenarna hade han varit helt bortglömd som person om ett par hundra år. Tack vare runstenarna består minnet av honom som konst. Kalle tänker sig också att tillverka en egen, personlig runsten till minne av sitt eget liv och verksamhet. Kalle använder sina kunskaper om det förgångna för kunskap och inspiration i nutid och för framtiden.²¹

ANDRA RUNRISTARE

Janne Jonsson Eldskägg är en annan runristare som har gjort ett antal runstenar på olika platser. Han har ristat en kopia av den nordnorska Gimsøystenen vid Lofotr Vikingmuseum och även gjort en bildsten med runor på samma plats (fig. 5 och 6).²²

Fig. 5. Janne Eldskägg och hans medhjälpare målar i runorna på sin kopia av Gimsøystenen gjord vid Lofotr Vikingmuseum 2007. Foto och © Lars Erik Narmo 2007.

Fig. 6. Den färdiga kopian av Gimsøystenen. Foto och © Lars Erik Narmo 2007.

Harald Juul är en dansk runristare som har ristat runstenar i Norge, Danmark, Sverige och Island. Han har en hemsida med information om sin verksamhet. Där framgår att runstenarna har ristats i anslutning till vikingamarknader kopplade till vikingabyar eller -gårdar som Foteviken, Borre (fig. 7) och Storholmen. Förutom att rista stenar snidar Juul i trä.²³

I Danderyd strax norr om Stockholm finns Fredrik Eriksson Runristare med tydlig inriktning på mc-kulturen. På sin hemsida presenterar han sitt generella intresse för vikingatiden och även sina runstenar i text och bild. Texterna på Erikssons stenar lyder: "HDCS [Harley Davidson Club Sweden] lät resa denna sten som gåva till Ljungbyhed", "Det gode selskap fortsetter inn i solnedgangen på jernhest i nye tyve år", "På denna plats denna dag hände inte mycket", "Kubiken slog ut tekniken", "De levande de döda de seglande på haven", "Kristin och Morten tvåtusentre", "Tack Oda för ett bra jobb".²⁴ Stenarna har karaktär av bröllopsstenar, gravstenar, mc-stenar och lustighetsstenar. Erikssons runstenar är en tydlig lek med mötet mellan det förflutna och nutiden. Stenarna verkar heller inte gjorda och resta i sammanhang som relaterar till vikingarörelsen. Istället kommer motorcykelintresset tydligt till uttryck. Utan att ha genomfört en intervju vågar jag konstatera att sammanhanget är lite annorlunda när det gäller dessa runstenar.

TRE SORTERS NYA RUNSTENAR

I ett försök att urskilja ett mönster i vår tids runristares produktion, kan jag se åtminstone tre kategorier av nutida runstenar. De skiljer sig åt framförallt genom sätten de relaterar till de vikingatida förlagorna.

Den första sortens runsten är nutida vad gäller textens innehåll och karaktär. Denna typ av runsten bär text som är på det språk som vi skriver idag men översatt till runor, och texterna minner ofta om helt nutida fenomen. Kalle Runristare är främsta representanten för detta sätt att göra runstenar. Även Fredrik Erikssons stenar kan karakteriseras på detta sätt.

Den andra sortens runsten är även den helt nygjord, men med text på fornordiska. Runristaren gör en språklig anpassning av monumentet för att det ska bli så likt de vikingatida föregångarna som möjligt. I vissa fall anpassas även ornamentiken efter regionala omständigheter. Erik den Røde Sandquist är den främsta runristaren med denna inriktning.

Den tredje sortens sten är en exakt kopia av en existerande runsten. Formellt är stenen en kopia av ett forntida ting. Dock kan själva handlingen att framställa den vara starkt relaterad till nutiden, som i fallet med Gimsøystenen.

Fig. 7. Harald Juuls runsten i Borreparken i Norge. Foto och © Terje Gansum 2005.

Kopian kan fungera som ett ”antikvariskt redskap”, ett argument för det förflutnas roll i vår tid. Ofta blir kopior av forntida föremål använda som ett led i ett identitetsskapande. Kopian av Gimsøystenen, utförd av Janne Eldskägg, kanske ska uppföras på platsen där den ursprungliga stenen en gång stod – om antikvariska myndigheter tillåter.²⁵ Diskussioner om original och kopior blir allt intressantare, då riks- och regionalmuseer ofta har samlat på sig original-

föremålen, medan en lokal efterfrågan efter bygdens originalföremål stiger när historieintresset väcks.²⁶

En kategorisering av stenarna visar, att dagens runristare verkar med olika individuellt betingade syften. Förutom runristarens egen ambition och åsikt, spelar även användarens syfte med den nyristade runstenen in. Vad vill föreningen, museet eller privatpersonen med sitt monument? Dessa nygjorda monument och konstverk får därmed en självklar mångtydighet, vilket också kan hjälpa oss idag att förstå att runstenar i det förgångna också var mångfaceterade fenomen.

ENGAGEMANGET GÖR RUNRISTAREN

I vår tid är många olika runristare verksamma. Några är historiskt intresserade, andra är mer nutidsorienterade, vilket är synligt i deras respektive produktion. Runristarna känner ofta till varandras existens, men det finns inget organiserat samarbete. Denna typ av hantverk verkar vara i högsta grad individuellt och konstnärligt. Runstenar är uppenbarligen inget som låter sig göras i grupp. Här är det intressant att fundera över parallellfenomenet i vikingatidens senare del. Hur var dessa namngivna runristare knutna till skilda grupper i samhället? Vem gjorde runstenar åt vem? Här är nätverk och personliga relationer förmodligen helt avgörande, då som nu.

Den geografiska utbredningen av vår tids runstenar skiljer sig från tidigare tiders. Det moderna ristanDET följer det utbredda intresse för vikingatiden som kommit att avsätta ett stort antal vikingaföreningar och reenactmentgrupper som lever vikingaliv, ibland med hjälp av en iscensättning i form av rekonstruerade vikingatida miljöer.²⁷

Runstenarna reses i allt från offentliga till privata sammanhang, från historiska evenemang där en runsten manifesterar minnet av det förflutna, till den privata minnesstenen eller gravstenen som rests över en person, ibland på kyrkogården, ibland på en plats som just den personen har tyckt mycket om. Naturligtvis är runristandet en betydelsebärande handling, men det är inte alltid enbart slutresultatet i form av en vacker runsten som räknas. Den kommunikativa handlingen att rista runsten inför en intresserad publik är ibland lika betydelsefull, särskilt om runristandet sker i samarbete med ett museum.²⁸ Men stenarna kommer sedan att ha ett rent praktiskt syfte: att manifestera olika yttringar av forntiden i nutiden. Kanske har runristarna själva sett en anledning att rista. Lika ofta, som i Kalle Runristares fall, har beställare sett en anledning att resa runsten över sig själva eller någon verksamhet som anses ha koppling till antingen runor eller vikingatid.

Runor har även ristats för andra syften än dem jag tar upp här, nämligen att skapa rena förfalskningar. Den berömda Kensingtonstenen är ett exempel på vilka strider som kan uppstå kring frågan om runstenars äkthet.²⁹ Dock är det nutida fenomen jag beskriver inte en fråga om förfalskningar. Istället handlar det om ett återskapande och en öppenhet i att redovisa att stenarna har tillkommit i vår tid och inte i vikingatiden.

AUTENTICITET OCH IDENTITET

Frågan infinner sig hur dessa nyristade stenar står i förhållande till de autentiska – äkta – stenarna från vikingatiden och den yngre järnåldern. Uppstår förvirring, eller är det en solklar skillnad mellan nutida och dåtida stenar? Är åtskillnaden viktig att göra? Varför? Vem anser vad? Hur ställer sig detta till frågan om att använda det förflutna i ett identitetsbygge?³⁰

Egentligen finns inget icke-autentiskt med att göra monument idag i form av runstenar. De flesta monument som uppförs idag är en parafra på något historiskt monument eller en stil som återupptas från någon period i förfluten tid. Runstenarna är inget undantag. De är monument i sin egen rätt, inte ”bara” kopior av artefakter, inte ens de som faktiskt är rena kopior görs för att vara enbart detta.

Gimsøystenen i Nordnorge är ett exempel, en nyristad runsten som blir ett led i en diskussion om identitet. Ett regionalt museum har tagit hand om ett originalmonument, som skulle kunna ersättas av en nytillverkad kopia så att trakten kan återfå ett monument som gått dem ur händerna av antikvariska eller andra skäl. Anledningen till att återuppföra monument eller att återfå artefakter till lokalmuseer är ofta motiverade av frågor relaterade till lokal eller regional identitet.

Jag har inte hört några kritiska kommentarer från antikvariskt håll om de runristare som är aktiva idag. Men det finns en oro från antikvariska myndigheter att vissa stenar kan komma att förväxlas med de ”äkta” stenarna om ingen ordentlig dokumentation görs. I Erik den Røde Sandquists fall bad Nationalmuseet i Köpenhamn om en dokumentation av Sandquists stenar för att i framtiden veta vilka stenar som är nygjorda. Kanske är en sådan dokumentation också av vikt i just de fall där runristaren efterliknar ett fornnordiskt språkbruk. Då bör risken för förväxling öka, åtminstone jämfört med Kalle Runristares nutidssvenska på runstenarna. Ett parallellfenomen för att undvika förväxling är, att många nygjorda kopior av forntida smycken eller forntida artefakter förses med stämplar som anger att de är kopior.

Det är tydligt att moderna runstenar förekommer i trakter som historiskt sett har nära samband med vikingatiden. Det är platser som i vår tid har pekats

ut som betydelsefulla platser för handel, trosutövning och begravning i vikingatiden. Men som tidigare nämnts finns det också runstenar där man minst anar det, exempelvis i Tyskland, Holland och Polen. Generellt sett verkar det som om man vill knyta an till en befintlig tradition, men fenomenet dyker särskilt upp på platser där kulturarv kopplat till vikingatiden aktivt förmedlas i samband med museer, rekonstruktioner i full skala och marknader eller festivaler på vikingatida tema.

Ännu har jag inte funnit kvinnliga runristare. Även om vikingatiden är en männens arena i många avseenden, brukar kvinnor också ta för sig av de aktiviteter som vikingatiden har att bjuda. Ett sådant exempel är ett kvinnligt skeppslag som seglar vikingaskepp i Norge.³¹ Dock kan det vara så att det likasom i dagens hantverkssfär finns hantverk som mer än andra lockar antingen män eller kvinnor. Kanske är stenhuggeri dels inte så vanligt, dels så traditionellt manligt att det inte hittills har lockat någon kvinnlig utövare.

FORNTIDEN SOM GRUND FÖR IDENTITETER

Anledningen till moderna runristares återupplivande av ett gammalt hantverk tycks vara grundad i viljan att länka samman en tydlig rest av forntiden med vår tid. Jag tolkar inte identitetsbygget som nationalistiskt präglat. Istället tycks det handla om ett livsstilsprojekt där man vill framhäva personliga sätt att leva. Det handlar också om ett omsorgstänkande om spåren från vikingatiden, att vårda, skydda, bevara och föra vidare en tradition.³² I Kalle Runristares fall verkar det handla mycket om en omsorg om Adelsö, där han bor. Här finns en passion för fornminnesvård som inte är oväntad i sammanhanget. Adelsö är världsarv, och som sådant även officiellt framhävt som särskilt värt att bevara.³³

I en värld med ökande globala perspektiv på tillvaron kan vi i Norden och Europa dagligen på tv se dokument från andra länder där människor lever med andra teknologiska villkor än den västliga världens. Genom engagemang i en vikingatida livsstil ges möjligheten att kontextualisera det förflutna för att kunna identifiera sig med det. Vikingatiden relaterar till ett nordiskt sammanhang, teknologin baseras på råvaror som är tillgängliga här, och den "etniska" klädseln är anpassad efter klimatet på norra halvklotet.

Det är inte helt lätt för en majoritetsbefolkning att idag legitimera ett behov av "ursprung", men vikingatiden tycks fylla denna funktion för delar av befolkningen i de nordiska länderna, inte enbart utifrån en nationalistisk tankegång. Visserligen har vikingatiden både använts och missbrukats för nationella syften, men vikingarörelsen är något mer och annat, den har helt enkelt "följt med sin tid" genom att aktivt förhålla sig till frågor om exempelvis

hållbar utveckling och etnifiering. När minoriteter får tydliga förebilder för identifikation, tycks majoriteterna leta särdrag i ”sitt” förflutna och de etnifieras därmed genom en sorts *invented tradition*.³⁴

I en diskussion om livskvalitet anges ofta känslan av sammanhang som avgörande för välbefinnandet. Förmodligen ger en vikingatida identitet en känsla av ett större sammanhang, att människor idag i någon mening hör ihop med det förflutna. Släktskap är inte alltid viktigt i dessa långa tidsperspektiv, men väl levnadsmönster, tekniskt kunnande och allmänna referensramar som rör naturen, tekniken, hantverket, råvarorna, traditionerna eller sederna. I samtalet med Erik den Røde Sandquist nämnde han paradoxen att dagens vikingar ser perioden som naturlig, medan vikingarna själva förmodligen i hög grad uppskattade det människoskapta, som ett sätt för dem att faktiskt distansera sig från den allt omgivande naturen.

Vikingatiden tycks erbjuda tydliga könsroller. I detta avseende hamnar runristandet på den manliga delen av skalan, liksom textiltillverkning oftast ligger på den kvinnliga delen av samma skala. En av lockelserna med vissa av hantverken och utövningarna med koppling till vikingatiden är med största sannolikhet att de erbjuder så tydliga roller. Deltagaren behöver inte tveka om sin betydelse i det enskilda fallet, han eller hon behöver inte bli ifrågasatt för sitt engagemang eller sätt att utöva hantverket. Det finns dokumentation i såväl text som bild som kan styrka nutidens berättelse om det forntida. Det är inte nödvändigtvis en fråga om autenticitet, däremot om en bekräftelse av en identitet.

Ofta hyllas det sunda i att engagera sig i exempelvis idrottsrörelsen. Däremot finns det en påtaglig skepsis mot personer som går djupt in i sitt engagemang för det förflutna. Även om vi lever i en tid då regionala och lokala, ibland globala perspektiv tycks ha ersatt nationella, så förmodas engagemanget i dåtiden för det mesta ha suspekta motiv. I många fall har just engagemanget i vikingatiden kopplats till nationalromantiska motiv, rentav nationalistiska eller uttalat nazistiska böjelser, då exempelvis användningen av vikingatida smycken, bland annat torshammare, under en period nära kom att förknippas med nynazister.³⁵ Det är ett faktum att nynazister har använt sig av vikingatida ideal. Men det är också ett faktum att det inte är dessa ideal som framstår i mötet med personer som har vikingatiden som livsstil. Istället är det vanligt med en kraftig markering mot och ett avståndstagande från rasism och nazism.³⁶

ETT FÖRÄNDERLIGT FÖRFLUTET

Intresset för det förflutna följer med sin tid. Något så ”otidsenligt” som engagemang för det förflutna är i högsta grad föränderligt. Det leder till att vi

regelbundet måste omvärdera vår syn på varför människor engagerar sig i det förflutna. I många sammanhang under början av 1900-talet användes vikingatiden i en dyrkan av en storhetstid för germaner. Tendenserna har då och då blossat upp igen men är just nu ingen stor sak inom historisk rekonstruktion. Istället har en annan tendens blivit tydlig, nämligen livsstilsprojektet kopplat till frågor om hållbarhet i ekologiskt avseende. Fokus har mer och mer förskjutits från nationellt till lokalt. Det går att tydligt urskilja en längtan efter ett lågteknologiskt samhälle som bevisar överlevnadsmöjligheter i relation till en annan teknisk nivå än den för gemene man obegripliga, högteknologiska nivå som vi mer eller mindre har hamnat på utan att själva aktivt välja. Hantverksintresse och engagemang blir i en tid av tvångsmässig modernitet en symbol för det gedigna kunnande som skulle göra det möjligt att överleva den krasch som domedagsprofeter utlovar för vår civilisation.

Det är uppenbart att forntidsutövning, i likhet med utövningen av sport och idrott, är något som lägger samman livsstilen och hantverket till en fråga om identitet. Det handlar även om att upprätta en hållbar livsstil och att försöka integrera sina föreställningar om ett bra och intressant liv med det liv vi faktiskt lever här och nu. Jag vill inte använda det starkt negativt laddade ordet eskapism utan istället framhäva denna ”tidsresa” som ett identitetsprojekt. Vi har länge levt i ett framtidsorienterat och modernt samhälle, där det har varit självklart att finna idealen för framtiden i framstegen inom vetenskap och tekniska landvinningar. Som en motpol till denna typ av framstegstänkande står människor, som finner idealen i det förflutna. Men i vår tid, då nationalismen delvis har tonats ner som ideologisk grund, och uppenbart globala synsätt och hållbarhetsperspektiv har tillåtits ta över agendan, finns utrymme för ”nya” ideal hämtade från förr. Småskalighet, hantverksskicklighet och närhet mellan människor idealiseras åter.³⁷ Hotbilden med nationalistiskt sinnade forntidsvurmare försvinner därmed, och den föränderliga forntiden i nutiden har än en gång visat att historien aldrig förblir densamma.

Konklusionen blir att ideal hämtade ur det förflutna har antagit delvis ny skepnad under de senaste åren. Forntiden är ett identitetsprojekt med visioner och perspektiv som syftar till kontakt mellan människor, småskalighet, hantverk och hållbar utveckling i samklang med det förflutna.³⁸

NOTER

- ¹ Sawyer 2000.
- ² Jansson 1963, s. 24 f.
- ³ Zachrisson 1998, s. 126; Sawyer 2000, s. 27.
- ⁴ Frugårdsstenen i Västergötland (Vg 181), Sverige, översättningen hämtad från Erikson & Strid 1991, s. 84.
- ⁵ Sawyer 2000.
- ⁶ Stålbom 1994, s. 46; Peterson 1995, s. 89; Sawyer 2000, s. 26.
- ⁷ Lars Erik Narmo muntl.; Nilsen 2003, s. 295.
- ⁸ Jansson 1963, s. 171.
- ⁹ Andrén 2000.
- ¹⁰ Jfr Petersson 2003.
- ¹¹ *Pugna forensis* är latin och betyder ”slaget vid marknadsplatsen”, omnämnt av Saxo Grammaticus i *Gesta Danorum*. Se Skovgaard-Petersen 1970, s. 50 ff.
- ¹² <<http://www.foteviken.se>>.
- ¹³ *Historical reenactment* är försök att återskapa historiska skeenden eller en särskild historisk period. Runt om i världen finns grupper som utifrån sina intressen återskapar fenomen som exempelvis amerikanska inbördeskriget eller perioder som vikingatiden. För en presentation av historiskt återskapande och dess utbredning, se <http://en.wikipedia.org/wiki/Historical_reenactment>.
- ¹⁴ <<http://www.brimir.dk>>.
- ¹⁵ Nielsen & Moltke 1980.
- ¹⁶ Kastholm Hansen & Sandquist 2004.
- ¹⁷ Uppgifterna i avsnittet om Erik den Røde Sandquist är resultatet av en intervju jag genomförde i januari 2008, se Sandquist muntl. Se även <<http://www.fortidensjelling.dk/Runemesteren.htm>>.
- ¹⁸ <<http://www.runristare.se>>.
- ¹⁹ Faktauppgifterna om runstenarna är hämtade från <<http://www.runristare.se>>.
- ²⁰ <<http://www.runristare.se>>.
- ²¹ Uppgifterna i avsnittet om Kalle Runristare är hämtade från hemsidan, mailkorrespondens samt telefonsamtal med Kalle Dahlberg under september 2008.
- ²² Lars Erik Narmo muntl.
- ²³ <<http://www.haraldjuul.com>>.
- ²⁴ <<http://www.runstenar.se>>.
- ²⁵ Lars Erik Narmo muntl.
- ²⁶ Jfr Nilsen 2003, s. 191 f.
- ²⁷ Petersson 2003, s. 316 ff.
- ²⁸ Erik Sandquist muntl.
- ²⁹ T.ex. Kastholm Hansen 2003.
- ³⁰ För en diskussion om autenticitetens roll, se Holtorf 2005, s. 112 ff. Se även Petersson 2008 om tidsresor och Petersson & Skoglund (red.) 2008 om arkeologi och identitet.
- ³¹ Petersson 2003, s. 316 ff.
- ³² Jfr Holtorf 2007, s. 91.

³³ <<http://www.runristare.se>>.

³⁴ Hobsbawm & Ranger (ed.) 1992.

³⁵ Staecker 1996; <<http://vittoljud.levandehistoria.se>>.

³⁶ <<http://www.asatrosamfundet.se>>; <<http://www.foteviken.se>>.

³⁷ Idealisering av det förflutna har förekommit regelbundet under 1800- och 1900-talen. En period som medeltiden har exempelvis haft inflytande på såväl arkitektur som konst och hantverk. Se Bull 2005 för en kort presentation.

³⁸ *Författarens tack*: Tack till Cornelius Holtorf, Lars Erik Narmo och Jes Wienberg för synpunkter på manus. Tack till Erik Sandquist och Kalle Dahlberg för samtal om runristarens utövning. Tack till Lars Erik Narmo, Kalle Dahlberg, Terje Gansum och Christer Hamp för bilder till artikeln. Tack till Birgitta Håkansson för språklig genomgång av manuskriptet. Sist men inte minst ett tack till redaktörerna Samuel Edquist och Lars Hermanson för konstruktiva synpunkter på texten.

REFERENSER

TRYCKTA

Andrén, Anders, "Re-reading embodied texts. An interpretation of rune-stones", *Current Swedish Archaeology*, 8, 2000.

Bull, Marcus, *Thinking Medieval. An Introduction to the Study of the Middle Ages*, Hampshire 2005.

Erikson, Olof & Jan Paul Strid, *Runstenar*, Malmö 1991.

Hobsbawm, Eric & Terence Ranger, ed., *The Invention of Tradition*, Cambridge 1992 (1st ed. 1983).

Holtorf, Cornelius, *From Stone Henge to Las Vegas. Archaeology as popular culture*, Walnut Creek 2005.

Holtorf, Cornelius, *Archaeology is a brand! The meaning of archaeology in contemporary popular culture*, Oxford 2007.

Jansson, Sven B. F., *Runinskrifter i Sverige*, Stockholm 1963.

Kastholm Hansen, Ole Thirup, "Forfalsket forhistorie. Arkæologisk svindel og selvbe- drag", i *KUML* 2003. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab, Århus 2003.

Kastholm Hansen, Ole Thirup & Erik Sandquist, "Med mejsel eller pikhammer – Hvorledes blev runer ristet?", i *KUML* 2004 Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab, Århus 2004.

Nielsen, Vitus & Erik Moltke, "Pikhammeren – kan man også skrive med den?", *Hikuin*, 6, 1980.

Nilsen, Gørill, *Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap. En analyse av fortidsforestillinger i Nord-Troms og Lofoten*, Tromsø 2003.

Peterson, Lena, uppslagsordet "runinskrifter", i *Nationalencyklopedin*, bd 16, Höganäs 1995.

Petersson, Bodil, *Föreställningar om det förflutna. Arkeologi och rekonstruktion*, Lund 2003.

Petersson, Bodil, "Den hälsovådliga resan i tiden", i *Arkeologi och sambälle*, (red.). Bodil Petersson, Kristina Jennbert & Cornelius Holtorf, Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° no 58, Lund 2008.

Petersson, Bodil & Skoglund, Peter (red.), *Arkeologi och identitet*, Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° no 53, Lund 2008.

Sawyer, Birgit, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, Oxford 2000.

Skovgaard-Petersen, Inge, "Saxo", i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd 15, Köpenhamn 1970.

Snædal Brink, Thorgunn, *Vikingatidens ABC*, Stockholm 1981.

Staecker, Jörn, "Thor's hammer – symbol of christianization and political delusion", *Lund Archaeological Review*, 1996.

Stålbom, Göran, *Runristningar. Från spjutspetsen i Stabu till Anna i Ävdalen*, Stockholm 1994.

INTERNETKÄLLOR

Brimir: <<http://www.brimir.dk>> (30 jan. 2008)

Fortidens Jelling – Runemesteren: <www.fortidensjelling.dk/Runemesteren.htm> (30 jan. 2008)

Harald Juul: <<http://www.haraldjuul.com>> (30 jan. 2008)

Kalle Runristare: <<http://www.runristare.se>> (30 jan. 2008)

Fotevikens museum: <<http://www.foteviken.se>> (30 jan. 2008)

Fredrik Eriksson Runristare: <<http://www.runstenar.se>> (30 jan. 2008)

Sveriges Asatrosamfund: <<http://www.asatrosamfundet.se>> (30 jan. 2008)

Vitt oljud: <<http://vittoljud.levandehistoria.se>> (30 jan. 2008)

Wikipedia, begreppet Historical reenactment: <http://en.wikipedia.org/wiki/Historical_reenactment> (2 sept. 2008)

MUNTLIGA UPPGIFTER OCH KORRESPONDENS

Intervju med Erik den Røde Sandquist i Köpenhamn den 9 januari 2008.

Mailkorrespondens & samtal med Lars Erik Narmo, Lofotr Vikingmuseum, januari 2008.

Mailkorrespondens och samtal med Kalle Dahlberg, Stockholm, i september 2008.

